

Politiets forebygging av arbeidsmarkeds kriminalitet

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2015

Kand.nr: 689

Antall ord: 6446

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	2
1.1 Bakgrunn for valg av tema	2
1.2 Problemstilling	3
1.3 Avgrensinger	3
1.4 Begrepsavklaringer.....	4
2. Metode	5
2.1 Litteratur.....	6
3. Teori	8
3.1 Politiets adgang til å drive forebyggende arbeid	8
3.2 Situasjonell forebygging	8
3.3 Situasjonell forebygging av økonomisk kriminalitet	10
4. Empiri	11
4.1 Metoder for skatte- og avgiftskriminalitet herunder fiktiv fakturering i nettverk.....	11
5. Drøftelse	13
5.1 Øke oppdagelsesrisikoen.....	13
5.2 Redusere utbyttet av lovbruddet.....	15
5.3 Vanskeliggjøre bortforklaringer	17
5.4 Forflytning.....	19
6. Avslutning	20
6.1 Oppsummering og konklusjon	20
6.2 Tilbakeblikk	20
7. Litteraturliste	22
7.1 Pensum	22
7.2 Egenvalgt pensum	22
7.3 Internettkilder	23

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Arbeidsmarkeds kriminalitet er et tema som har blitt veldig aktuelt i det siste og som har fått mye oppmerksomhet i media. Noe av grunnen til det kan være at arbeidsmarkeds kriminaliteten utnytter selve den tilliten systemet er bygget på og angriper med det den norske samfunnsmodellen.

Kriminaliteten innebærer en rekke typer lovbrudd som kombineres i forskjellige former. Arbeidsmarkeds kriminalitetsbegrepet rommer begreper som svart arbeid, sosial dumping, bruk av ulovlig arbeidskraft, ulovlig innkvartering, tvangsarbeid, menneskehandel, trygdesvindler, forfalskning av dokumenter og organisert kriminalitet som noen av ingrediensene. Innunder begrepet har man også mye av det som vanligvis faller under økonomisk kriminalitet som skatte- og avgiftskriminalitet, hvitvasking, fiktiv fakturering, økonomisk utroskap, korrupsjon og brudd på regnskaps- og bokføringsbestemmelser.

Arbeidsmarkeds kriminalitet virker konkurransevridende. Når kriminelle aktører tilbyr tjenester til en lavere pris enn konkurrentene, så undergraver og utkonkurrerer det de lovlige aktørene. Det er svært samfunnsskadelig og gevinstpotensialet for de kriminelle er stort (Politiets samordningsorgan 2014: 38). Den svarte økonomien i enkelte utsatte markeder er av betydelig størrelse. I en rapport utarbeidet av Visa (2013) anslår de at 31 % av omsetningen innen bygg og anlegg i Norge er svart økonomi.

Myndighetene har til nå ikke lyktes med å bekjempe problemet. Straffereaksjonene overfor arbeidsmarkeds kriminaliteten ser ikke ut til å ha den ønskede allmennpreventive eller individualpreventive effekten. Fortjenesten er gjerne så stor og oppdagelsesrisikoen oppleves som så liten at den ulovlige virksomheten fortsetter selv om man er ilagt en straffereaksjon (ØKOKRIM 2014). Det er heller ikke uten videre å sette opp straffenivået for arbeidsmarkeds kriminalitet siden det er snakk om så mange forskjellige typer lovbrudd. Det er derfor nødvendig med forebyggende tiltak på området.

I oppgaven undersøkes problematikken ut fra politiets perspektiv. Etter gjeldende lovverk og regler har politiet en sentral rolle i forebygging av kriminalitet. Basert på føringer fra riksadvokaten ser kampen mot arbeidsmarkeds kriminalitet ut til å bli et av politiets satsingsområder i tiden framover (Riksadvokaten 2014).

Situasjonelle kriminalitetsforebygging har vært foreslått til å ha en viktig rolle i forebyggingen av både organisert og økonomisk kriminalitet (Bullock, Clarke & Tilley 2010: 5). Teorien er veldig praktisk og enkel å benytte seg av. Situasjonelle tiltak handler om å fjerne mulighetene for å begå lovbrudd. Teorien om situasjonell kriminalitetsforebygging utgjør det teoretiske utgangspunktet for oppgaven.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen er nesten som tittelen «Hvordan kan politiet forebygge arbeidsmarkeds kriminalitet?»

Jeg velger å legge særlig vekt på ordet *kan* i problemstillingen. Metodene som blir beskrevet i oppgaven må ses på som forslag til virkemidler som kan settes inn i kampen mot arbeidsmarkeds kriminaliteten og flere av tiltakene er i bruk allerede.

1.3 Avgrensinger:

Oppgaven spisses mot skatte- og avgiftskriminaliteten innenfor arbeidsmarkeds kriminalitet. Dette er en form for økonomisk kriminalitet. Det gjøres dermed en avgrensing mot de øvrige lovbruddene som arbeidsmarkeds kriminalitet innebefatter.

En del av skatte- og avgiftskriminaliteten innenfor arbeidsmarkeds kriminalitet foregår ved manipulasjon av kasseapparater innen restaurant- og drosjebransjen, og ved svart omsetning av smuglerkjøtt på serveringssteder (Politiets samordningsorgan 2014: 37). Dette er variasjoner innen arbeidsmarkeds kriminaliteten som ikke drøftes i oppgaven.

Samarbeid mellom etatene har vært fremhevet som særlig viktig når det gjelder bekjempelse av arbeidsmarkeds kriminalitet. Samarbeid vil bli nevnt, men ikke drøftet i stor grad, da det fokuseres på hva politiet kan foreta seg.

Selv om det er mange gode tiltak som kan implementeres på en rekke forskjellige nivåer og områder, så vil fokus i denne oppgaven være på politiet slik at politiet er problemeier i de tiltakene som drøftes.

Selv om politiet er i fokus i oppgaven vil jeg ikke ta for meg politiets virksomhet internt. Fokuset er på politiets utadrettede virksomhet.

1.4 Begrepsavklaringer

Under vil jeg avklare sentrale begreper.

Politiet: Når jeg snakker om politiet i denne sammenheng mener jeg økoteamene i distriktene, Kripos, Økokrim inkludert Enheten for finansiell etterretning og Politiets utlendingsenhet. De sistnevnte særorganene har ansvar på hver sine fagområder. Alle disse er relevante når det kommer til bekjempelsen av arbeidsmarkeds kriminalitet.

Forebygging: Å forebygge vil i denne sammenheng si den kriminalitetsforebyggende virksomheten til politiet.

Økonomisk kriminalitet: Økonomisk kriminalitet er et samlebegrep for en rekke typer av lovbrudd, både innenfor straffelovgivningen og den spesielle lovgivningen. ØKOKRIM (2015) definerer økonomisk kriminalitet som «profittmotiverte lovstridige handlinger som ofte (men ikke alltid) begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller gir seg ut for å være – lovlig.» Det er denne definisjonen jeg vil benytte i oppgaven. Den økonomiske kriminaliteten som er relevant her, er den som kan settes i forbindelse med arbeidsmarkeds kriminalitet.

Fiktiv fakturering: Gansmo (2014: 7) viser til en definisjon: «Fiktiv fakturering betyr at det utstedes fakturaer for tjenester som ikke er levert av den virksomheten som framstår som selger». Fiktiv fakturering er sterkt knyttet til arbeidsmarkeds kriminalitet. Denne formen for «fiktiv» fakturering må for øvrig ikke forveksles med falsk fakturering eller dobbeltfakturering.

Arbeidsmarkeds kriminalitet: Det er ikke enkelt å sammenfatte arbeidsmarkeds kriminalitet i en kort definisjon. Det er et sammensatt samfunnsproblem med ulike lovbrudd som på en eller annen måte kan relateres til arbeidsmarkedet. Politiets samordningsorgan (2014: 12) opererer med denne definisjonen:

«Arbeidsmarkeds kriminalitet er brudd på norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygde-, skatte- og avgiftskriminalitet eller organisert kriminalitet som minimaliserer produksjonskostnadene for varer og tjenester i Norge og dermed undergraver norske samfunnsstrukturer og virker konkurransevridende.»

Det er denne definisjonen jeg vil benytte meg av. Andre steder hender det at begrepet *arbeidslivskriminalitet* blir brukt istedenfor arbeidsmarkeds kriminalitet. Jeg bruker arbeidsmarkeds kriminalitet. Ifølge Politiets samordningsorgan (2014: 13) favner dette begrepet videre enn arbeidslivskriminalitet og rammer både økonomisk og organisert kriminalitet.

2. Metode

«En metode er en framgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder» (Vilhelm Aubert sitert av Dalland 2012: 43).

Denne oppgaven er en teoretisk oppgave. Jeg baserer oppgaven på teorien om situasjonell forebygging. En annen metodisk tilnærming enn den teoretiske, kunne vært å foreta intervjuer med politi og andre fagpersoner som arbeider med bekjempelse av arbeidsmarkeds kriminalitet til daglig. Det ville i så fall ha vært gjort som et ledd i en empirisk undersøkelse. Grunnen til at jeg ikke valgte denne framgangsmåten var at jeg var interessert i å finne ut av hva forskningen allerede kunne si om forebygging av denne type kriminalitet.

Oppgaven bygger på litteratur, dvs. bøker og andre skriftlige kilder. Jeg har foretatt en systematisk gjennomgang av litteraturen. Inklusjons- og eksklusjonskriteriene for hva som inkluderes i oppgaven bestemmes i utgangspunktet av problemstillingen. Men fordi jeg undersøker økonomiske kriminalitet innenfor arbeidsmarkeds kriminaliteten, så har jeg valgt å inkludere begrepet økonomisk kriminalitet, istedenfor å kun forholde meg til arbeidsmarkeds kriminalitetsbegrepet når jeg skulle finne litteratur. Kildene og dataene som hentes inn fra dem må være relevante.

Som et tillegg til litteraturlesingen deltok jeg på et halvdagsseminar i Oslo arrangert av Norsk Øko-Forum. Seminaret hadde tittelen: «Angrep på velferdsstaten». Det ble holdt innlegg av blant annet ØKOKRIM-sjef Trond Erik Schea.

Det skilles mellom kvantitative metoder og kvalitative metoder. Kvalitative metoder opererer med tekst, mens kvantitative metoder anvender tall. Denne oppgaven egnet seg best for en kvalitativ gjennomgang. Generelt er det forbundet flere problemer med å bruke kvantitative metoder på økonomisk kriminalitet. Først og fremst fordi det er store mørketall.

Målet for oppgaven vil være å øke kunnskapen om forebyggende tiltak rettet mot konkrete former for arbeidsmarkeds kriminalitet. Det vil forhåpentligvis gi økt faglig innsikt. Det jeg framlegger er ikke nødvendigvis en «rett» forståelse, men vil kunne fange noe av det sentrale i forebyggingsarbeidet. Det tas forbehold om at noe av den preventive kunnskapen kan bli utdatert i løpet av relativt kort tid fordi kriminalitetsbildet forandres.

2.1 Litteratur

For å skrive oppgaven har jeg forsøkt å finne fram til litteratur som er relevant for problemstillingen. Jeg har benyttet meg av søkemotorene Bibsys Ask, Oria og Idunn som alle er tilknyttet utdanningssystemets biblioteker.

Det var noen nøkkelord jeg hadde i tankene da jeg begynte å søke. Ordet *arbeidsmarkeds kriminalitet* ga bare et par treff som ikke var relevant for oppgaven. Jeg tok videre utgangspunkt i søkeordene *forebygging* og *økonomisk kriminalitet*. Jeg søkte på disse kombinert, altså *forebygging av økonomisk kriminalitet*. Dette ga en god avgrensing i søket. Søk ble også foretatt på *situasjonell forebygging*, separat og kombinert med de andre søkeordene. Slik fant jeg relativt enkelt fram til litteraturen som står som egenvalgt pensum.

Utvalget av litteratur er tverrfaglig. Det inkluderer fagene kriminologi, juss og ledelse. I tillegg har jeg anvendt dokumenter utgitt av det offentlige.

Dalland (2012: 37) påpeker at tidspunktet for når en tekst er skrevet kan være avgjørende for om den har verdi som kilde. Dette gjelder kanskje spesielt på et felt som økonomisk kriminalitet der man kan vil kunne se hurtige endringer i metoder og tiltak. Kildene jeg

har anvendt er av nyere dato, noe som fremmer oppgavens aktualitet. Nedenfor følger en kort vurdering av hovedkildene.

Når det gjelder kriminalitetsforebygging, så er Elisabeth Myhre Lies bok «I forkant» (2011) sentral på pensumet i det forebyggende faget på Politihøgskolen. Kapittelet om situasjonell forebygging utgjør mye av utgangspunktet for min drøftelse. Kapittelet henter fra mannen bak denne type forebygging, den amerikanske professoren i kriminologi, Ronald Clarke (1997), med sin bok «Situational Crime Prevention». Dalland (2012: 38) sier at man bør anvende førstehåndskilder når oppgaven bygger på teori av forfatteren.

En annen bok redigert av blant andre Clarke (Bullock, Clarke & Tilley 2010), heter *Situational Prevention of Organised Crimes*, som er en veldig «hands-on» måte å angripe problemet. Den viser hvordan man med mikroanalyser av kriminaliteten, såkalte «crime scripts», kan finne svakheter i metodene til de kriminelle som igjen kan forebygges med situasjonelle tiltak. En artikkel i boken tar for seg byggerbransjen i Italia. Utenom det sterke innslaget av korrupsjon kan mye relateres til arbeidsmarkedskriminaliteten i Norge.

På temaet forebygging av økonomisk kriminalitet er en hel del blitt skrevet av det svenske Bråttförebyggande rådet (Brå). I 2003 ble det gitt ut en artikkelsamling med en rekke nordiske bidrag på temaet (Brå 2003b). En av motorene bak arbeidet, Lars Emanuelsson Korsell (Brå 2003a), ga samme år ut et skriv om behov og metoder. Brå har ikke gitt ut mer på temaet i de senere år.

Den som har skrevet desidert mest om økonomisk kriminalitet innenfor norsk akademia i det siste er Petter Gottschalk. Han er professor ved Institutt for ledelse og organisasjon ved Handelshøyskolen BI. Han har vært pådriver og foreleser på *Management programmet Økonomisk kriminalitet* ved Handelshøyskolen BI. Studentene på programmet skriver oppgaver og to av disse er empiriske studier som omhandler fiktiv fakturering.

En prosjektoppgave (Roen 2012) som ble skrevet av en av studentene på programmet handler om fiktiv fakturering og han diskuterer også kort om hvordan denne formen for økonomisk kriminalitet kan forebygges. Roen intervjuet fagpersoner.

Marianne Dybå Gansmo (2014) leverte i 2014 en prosjektoppgave på programmet. Hun har som seniorrådgiver i Skatteetaten jobbet på et prosjekt opp mot fiktiv fakturering i byggerbransjen. Prosjektoppgaven bygger på dokumentasjon knyttet til 39 kontroller av selskaper gjennomført av Skatteetaten.

Politiets samordningsorgan (2014), styrt av Kripes, har i samarbeid med flere kontrolltater arbeidet med å utvikle en felles virkelighetsforståelse rundt kriminelle nettverk i byggerbransjen. Resultatet er en rapport om arbeidsmarkeds kriminalitet kalt «Situasjonsbeskrivelse 2014. Arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge». Jeg bruker disse tre sistnevnte arbeidene som empiriske kilder for å beskrive fenomenet.

3. Teori

I denne delen av oppgaven ser jeg på kriminalitetsforebyggende arbeid sett fra politiets perspektiv, situasjonell kriminalitetsforebygging og hvordan kriminalitet kan forebygges ut fra det teoretiske rammeverket.

3.1 Politiets adgang til å drive kriminalitetsforebyggende arbeid

Politiet har et vidt mandat til å drive forebyggende arbeid. I politilovens § 1 står det at politiet «gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet, skal være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme borgernes rettsikkerhet, trygghet og alminnelige velferd (Politiloven 1995). Politiet har således fått en viktig oppgave med å forebygge kriminalitet i samfunnet.

3.2 Situasjonell forebygging

Situasjonell forebygging ble introdusert av professor Ronald Clarke på 70-tallet. Innenfor kriminologien møtte den gjerningsmannsfokuserte kriminalitetsforebyggingen (atferdsperspektivet) sterk kritikk på denne tiden. Man så seg rundt etter forebyggende tiltak som ikke bare ga mening i teorien, men også i praksis (Granér, Gundhus & Larsson 2014: 184). Tankesettet har blitt videreutviklet og fått plass som en av de viktigste innfallsvinklene når det gjelder forebygging av kriminalitet.

Situasjonell forebygging innebærer å begrense mulighetene for å begå kriminalitet i en konkret situasjon. Man fokuserer på situasjonen og omstendighetene rundt, fremfor å påvirke de bakenforliggende årsakene til at kriminalitet oppstår (Lie 2011: 252). Grunntanken er at

det er vanskeligere å endre gjerningspersonene og deres handlinger enn å endre situasjonen der lovbruddet oppstår.

Denne tilnærmingen henter sitt teoretiske utgangspunkt fra rasjonell aktør teorien og rutineaktivitetsteorien. Disse bygger på tanken om at mennesket er et rasjonelt vesen som gjør sine valg ut fra konkrete kost-nytte vurderinger. I henhold til rutineaktivitetsteorien vil alle mennesker begå lovbrudd så lenge forholdene ligger til rette for det (Lie 2011: 259). Mulighet gjør tyv er grunntanken bak. Ved å gjøre kriminelle handlinger vanskeligere å utføre, mindre lønnsomme, mindre utløsere for gjerningspersonen, og dessuten minske muligheten for bortforklaringer, vil man kunne forebygge kriminalitet ifølge rutineaktivitetsteorien. Clarke (1997) har utviklet tjuefem situasjonelle teknikker som igjen kan inndeles i fem grupper. De fem hovedgruppene er:

- Øke anstrengelse
- Øke oppdagelsesrisiko
- Redusere utbyttet av lovbruddet
- Redusere provokasjon
- Vanskeliggjøre bortforklaringer

Mange situasjonelle tiltak går ut på å gjøre endringer i det fysiske miljøet. Et enkelt eksempel er å ha uknuselige glass på utesteder. Det vil øke anstrengelsen for utelivsvold. Et annet vanlig eksempel på situasjonelle tiltak er kameraovervåking. Det vil øke oppdagelsesrisikoen.

En slags bonus ved situasjonelle tiltak er at det kan oppstå en «positiv omfordelingseffekt», Det fordi at folk vil kunne tro at de situasjonelle tiltakene er mer utbredt enn de faktisk er (Lie 2011: 266). For eksempel vil en som har vurdert å gjøre et lovbrudd kunne begynne å lure på om det er kameraovervåking der han befinner seg. Tiltakene får således en forebyggende effekt utover de områdene der de er satt inn.

Situasjonell forebygging er en veldig pragmatisk tilnærming til et gitt problem. Det gjør teorien i utgangspunktet lett håndgripelig for politiet som utøvende makt. Tiltakene kan ofte fortone seg som enkle standardiserte forebyggende tiltak, men de kan også være veldig spesifikke og målrettede (Bullock, Clarke & Tilley 2010: 35). Clarke var opptatt av at teorien skulle være praktisk anvendelig samtidig som den hadde et sterkt akademisk fotfeste.

3.4 Situasjonell forebygging av økonomisk kriminalitet

Anvendelsen av situasjonelle tiltak på økonomisk kriminalitet byr på en del andre typer problemstillinger enn situasjonelle tiltak satt inn mot mer tradisjonell kriminalitet.

Mulighetene til å manipulere det fysiske miljøet er i liten grad tilstede. Politiet har ikke direkte tilgang til de miljøene der kriminaliteten skjer. Et kjennetegn ved mye økonomisk kriminalitet er at den begås i private miljøer, der samfunnets formelle kontrollfunksjoner sjelden opptrer (Brå 2003b: 236). Politiet er ikke der når en person utformer en fiktiv faktura eller når han oppretter et selskap under falsk identitet.

Det teoretiske grunnlaget som situasjonell forebygging tar sitt utgangspunkt i, sammenfaller med det man ser når man ser på økonomiske lovbrutere. Weisburd (sitert av Korsell (Brå 2003a: 46)) fant at økonomiske lovbrutere fulgte en rasjonell aktør modell for å begå lovbrudd. Som den rasjonelle aktøren tar de valg på bakgrunn av kalkulert risiko om tap og gevinst. De begår dessuten lovbruddene i forbindelse med- eller i skjul av sitt daglige arbeid som stemmer med det rutineaktivitetsteorien sier om at kriminalitet skjer i forbindelse med folks daglige rutiner (Lie 2011: 257). Videre kan økonomiske lovbrutere inndeles i de som benytter seg av en oppstått mulighet eller de som gjør det som et ledd i en krisehåndtering (Brå 2003a: 46). Her vil det etter min mening være grunn til å tro at yrkeskriminelle som bedriver arbeidsmarkeds kriminalitet, opptrer enda mer kalkulerende enn andre økonomiske lovbrutere. Et unntak fra det kan være hvis de yrkeskriminelle ser bort fra straffenivået, men heller ser på straff som et midlertidig resultat av en kriminell livsstil (Brå 2003b). Situasjonell forebygging vil i så fall være enda mer egnet for denne gruppen istedenfor straff. Teorien om situasjonell forebygging sammenfaller altså med det det er grunn til å forvente av kriminelle aktører i arbeidsmarkedet.

Brå var på 1990-tallet tidlig ute med på å innføre forebyggende tiltak mot økonomisk kriminalitet (Granér, Gundhus & Larsson 2014: 186). Den sentrale metoden var Preventiv økonomisk kontakt (PEK). PEK er en polisier virksomhet med fokus på dialog med næringslivet for å forebygge økonomisk kriminalitet. Tankegangen bak denne typen situasjonell forebygging er at samarbeidet skal oppfordre og gi incentiver til å følge loven. Det skulle ikke være et kontrollmiddel, derav bokstaven k i PEK som står for «kontakt» – ikke kontroll. PEK møtte imidlertid kritikk. Det ble pekt på i hvilken grad det egentlig var en frivillig ordning – for dersom de avsto, tydet det på at de hadde noe å skjule (Brå 2003b: 206). Modellen ble slik kritisert for at det i realiteten var kontrollvirksomhet.

Et viktig poeng i denne sammenheng er at de forebyggende metodene må tilpasses ut ifra *hvem* man har med å gjøre (Brå 2003a: 45) Lovbrytere er forskjellige og tenker ikke nødvendigvis likt, derfor responderer de annerledes på forebyggende tiltak. PEK-metoden egner seg best på de som forsøker å drive lovlydig, men der det kanskje er fare for at loven kan brytes.

Korsell (Brå 2003a: 6 og 44) mener at den viktigste lærdommen som man fikk ut av blant annet arbeidet med PEK-metoden, var at man ikke kan ha et fåtall standardløsninger på en rekke antall lovbrudd og gjerningsmenn. Man må isteden utvise et bredt spekter i de forebyggende tiltakene mot økonomisk kriminalitet. Dette begrunnes i den store variasjonen innenfor økonomiske lovbrudd og at tiltakene som settes inn mot dem slik også må varieres. Dette kan variere fra de myke som kan være service og informasjonsarbeid, til de harde som pålegg om stadige underretninger til myndighetene og aktiv markering av begåtte lovbrudd. Det er ikke sannsynlig å tro at man vil kunne få en enkelt metode for forebygging av økonomisk kriminalitet.

4. Empiri

I denne delen av oppgaven vil jeg se på gjennomføringen av den økonomiske kriminaliteten i forbindelse med arbeidsmarkeds kriminalitet. De kriminelle metodene som benyttes kan virke kompliserte fordi man også må ha kjennskap til regelverket som det syndes mot. Den videre beskrivelsen henter fra Gansmo (2014) som har hatt dette som arbeidsfelt i Skatteetaten.

4.1 Metoder for skatte- og avgiftskriminalitet herunder fiktiv fakturering i nettverk

Skatte- og avgiftssystemet i Norge er basert på tillit. Aktørene er selv pliktige til å innberette de opplysninger som skal legges til grunn for beregningen. Det gjør systemet sårbart for uriktige og falske innberetninger. Merverdiavgiften er særlig sårbar fordi det er mulig å oppnå utbetaling av penger på falske grunnlag (Politiets samordningsorgan 2014: 36).

Skatte- og avgiftskriminaliteten gjennomføres grovt sett på en av to måter. Enten ved at ikke all omsetning bokføres og oppgis til beskatning. Eller ved at man fradragsfører urettmessige kostnader eller merverdiavgift gjennom eksempelvis fiktive fakturaer.

De kriminelle er organisert i hierarkiske, men omskiftelige nettverk. Selskapene i nettverkene kan grovt sett deles inn i tre nivåer: hovedledd, mellomledd (*buffer*) og uttaksledd (*missing trader*). En virksomhet kan for eksempel være mellomledd i et nettverk, og hovedledd i et annet nettverk. Det får dessuten virksomhetene til å se mer legitim ut når den handler med flere. Undersøkelser av fiktiv fakturering i nettverk viser at det er snakk om løselige nettverk- og strukturer som tilpasser seg etter behov (Gansmo 2014: 11).

Hovedleddene driver både legal og illegal virksomhet.

Selskapene nedover i nettverket har som eneste oppgave å produsere fiktive fakturaer som kan fradragføres i regnskapene til virksomhetene høyere opp i kjeden. Pengene blir sendt nedover i kjeden og tas til slutt ut kontant i en minibank av uttaksleddet.

Uttaksleddet betaler aldri utgående merverdiavgift til staten slik de egentlig skal. Isteden går de konkurs eller regelrett forsvinner (derav betegnelsen *missing trader*). De som sitter ansvarlige for uttaksleddet har ofte falsk identitet slik at ingen kan kreves for det manglende beløpet.

Hvor mye kan så kriminelle tjene på opplegget? Det er det få som er villig til å si noe om, pga. den store usikkerheten i beregningene. I undersøkelsen Politiets samordningsorgan (2014: 38) har gjort, legger de til grunn en prosentvis beregning. Staten må først tåle et tap på 25 % av fakturaens netto for merverdiavgiftssvindelen. I tillegg reduseres aktørens skattepliktige overskudd og staten taper ytterligere 27 %. Ved svart arbeidskraft unngår dessuten aktøren å måtte betale arbeidsgiveravgift som i Oslo-regionen utgjør 14 %. I tillegg taper staten skatt på de svarte arbeidsinntektene siden arbeiderne ikke betaler i skatt. Til sammen utgjør det et stort gevinstpotensial.

Utbytte fra kriminaliteten, som ofte foreligger i kontanter, hvitvaskes før det går til eget forbruk eller reinvesteres i legale eller illegale sider ved virksomheten. Utbytte kan også brukes til å finansiere andre typer kriminalitet.

Det er noen bransjer der dette er utbredt. Bygg- og anlegg er allerede blitt nevnt. Innunder bygg og anlegg hører også malerarbeid, flislegging, rehabilitering og grunnarbeider til. Andre bransjer som har vært utsatt er renholdsbransjen, restaurant og uteliv, landbruket,

verftsindustri, transportindustri og fiskeindustri (Politiets samordningsorgan 2014: 15). Felles for disse bransjene er at kriminaliteten kan skjules ved bruk av underleverandører.

5. Drøftelse

Her drøftes de situasjonelle tiltakene som kan settes inn mot kriminaliteten. De mest aktuelle for politiet er å øke oppdagelsesrisikoen, redusere utbyttet og vanskeliggjøre bortforklaringer. Å øke anstrengelse eller redusere provokasjon virker ikke å være så aktuelt som forebyggende strategi for politiet i denne sammenheng. Fokuset er i det videre på hva politiet kan foreta seg. Mot slutten vil jeg si noe om hvorvidt problemet med arbeidsmarkeds kriminalitet kan forflytte seg.

5.1 Øke oppdagelsesrisikoen

Den økonomiske kriminaliteten som begås i forbindelse med arbeidsmarkeds kriminalitet er vanskelig å oppdage (Gansmo 2014: 16, Politiets samordningsorgan 2014: 40). Nettverkene virker å drive reell forretningsdrift seg imellom. Det er først når man går nærmere inn og kikker virksomheten nøye i kortene at man kan se at det er noe som ikke stemmer.

Et av virkemidlene situasjonell forebygging anvender er økt kontroll (Granér, Gundhus & Larsson 2014: 185). Hva slags kontroller vil det da kunne være aktuelt for politiet å sette i gang og hva er hjemmelsgrunnlaget for dette? Politiet har mulighet til å kontrollere på hovedsakelig to forskjellige måter: Enten manuelt ved fysisk oppmøte på et område, eller automatisk ved hjelp av elektroniske innretninger. Bankenes anti-hvitvaskingssystemer er halv-automatiske systemer der informasjon fra bankene om mistenkelige transaksjoner sendes direkte til Enheten for finansiell etterretning (EFE) ved ØKOKRIM for analyse. Jeg skal i det følgende ta for meg den manuelle kontrollformen, såkalte bransjekontroller (Justis- og beredskapsdepartementet 2011).

I et konferanseinnlegg vedrørende arbeidsmarkeds kriminalitet av ØKOKRIMs leder, Trond Erik Schea, beskrev han trenden i kriminalitetsutviklingen med det han kaller «*crime as business*» istedenfor «*crime in business*» slik det var mer av tidligere. Det kan derfor være hensiktsmessig å legge seg på en litt «hardere» linje der man utfører kontroller i vanlig forstand enn hva som ville ha vært framgangsmåten med PEK-metoden. Her må man utvise tydelighet på at et av formålene med kontrollen er å oppdage kriminalitet og at det vil reageres hvis kriminalitet oppdages. Samtidig kan man drive innhenting av informasjon ved at

politiet mottar tips, får vite om problemer i bransjene, og metoder for økonomisk kriminalitet og hvordan de endrer seg over tid. Den informasjonen som kommer fra kontrollene kan dessuten noteres i etterretningssystemer, brukes i analyser og i konkrete saker. Dette er gode virkemidler for å øke oppdagelsesrisikoen.

Politiet har i utgangspunktet ikke hjemmelsgrunnlag til å foreta kontroller av næringsvirksomhet på eget initiativ. Kontroll med næringslivet har tradisjonelt blitt tillagt andre myndighetsorganer enn politiet. Kontroller må derfor være et ledd i samarbeid med andre kontrolltater som har det som sitt tilsynsområde (Justis- og beredskapsdepartementet 2001). Jevnlige kontroller vil derfor måtte skje i samarbeid med for eksempel Skatteetaten.

Kun i noen tilfeller vil politiet ha sitt eget hjemmelsgrunnlag for å foreta kontroll. Etter politiinstruksen § 8-7 kan politiet foreta kontroller så lenge virksomheten er under «særlig tilsyn» av politiet. Politiet kan også foreta alminnelig utlendingskontroll etter utlendingslovens § 21. Her må tid, sted og situasjon gi grunnlag for slik kontroll.

Arbeidsinnvandring er knyttet til arbeidsmarkeds kriminalitet (Politiets samordningsorgan 2014: 21). Adgangen til å foreta utlendingskontroll i bransjer som bygg- og anlegg burde derfor være vid. Det er kjent at utlendinger uten arbeidstillatelse bruker uriktig eller falsk dokumentasjon (Politiets samordningsorgan 2014: 42). Politiet må derfor ha kunnskap om ID-kontroll. Arbeidstilsynet kan bistå i kontroller da de har lang erfaring med ID-kontroller på arbeidsplasser.

Det er viktig å øke synligheten av kontrollene. Slik kan man skape en positiv omfordelingseffekt. Politiet kan også informere pressen om sine kontroller. Det har vært foreslått at disse sakene burde fremheves i media for å øke den *opplevde* oppdagelsesrisikoen (Roen 2012: 48). Aftenposten har gjennom en lang artikkelserie satt fokus på fiktiv fakturering i malerbransjen, noe som er med på å øke fokuset på problemet.

Et viktig poeng som tas opp i Brå (2003b: 19), er at kontrollen ikke kun må innrettes mot de som er enkle å ta. Næringsvirksomhet med dårlige forutsetninger vil kunne ha vanskelig med å oppfylle alle regler og vil derfor kunne bli kontrollert gjentagende ganger av politiet. Det vil kunne føre til at kontrollen konsentreres mot svake grupper i samfunnet og at næringsvirksomhet med bedre forutsetninger slipper unna. Et måte å sikre at man får en

jevne kontroll er å foreta tilfeldige utvalg slik at ingen kriminelle kan føle seg trygge (Brå 2003b: 245).

Situasjonelle tiltak i næringslivet griper over mange, også de som driver lovlydig. Det fordrer at kontrollen med de utsatte bransjene og personer tilknyttet de ikke må bli for repressiv. Personvernet og vernet til bedriftene står sterkt i Norge, og det er lite ønskelig med myndighetenes fulle inngripen i arbeidslivet, selv i enkelte utsatte bransjer. For mye kravstilling fra myndighetenes sin side vil svekke produktiviteten. Alle forebyggende tiltak iverksatt av politiet må vurderes etter politilovens § 6 om nødvendighet og forholdsmessighet, eller etter straffeprosessloven hvis de forebyggende tiltakene er i straffesaksporet.

5.2 Redusere utbyttet av lovbruddet

«Kriminalitet skal ikke lønne seg» var det kriminalpolitiske målet da regjeringen initierte «Antikorupsjons- og hvitvaskingsprosjektet» i 2003. Det ble på samme tid satt fokus på inndragning av utbytte for blant andre politiet (Dyrnes 2004). Politiet har kommet godt i gang, men man ønsker fortsatt å få til inndragninger flere saker (Riksadvokaten 2014). Politiet er pålagt å foreta inndragning i straffesaker, etter straffelovens § 34 1. pkt., «skal» utbytte av en straffbar handling inndras.

Inndragningen til statskassen kan sikres ved at politiet gjør beslag, heftelse eller såkalt frysing av midler. Dette er tvangsmidler etter straffeprosessloven, og utføres i forbindelse med straffesaker. Men disse tvangsmidlene har også et forebyggende øyemed. Det er både proaktive og reaktive tiltak. Det hindrer ny kriminalitet. Og det er en reaksjon på en straffbar handling. Det er viktig å påpeke at tvangsmidler aldri kan bli brukt som et rent forebyggende tiltak. Fredriksen (2011) sier at inkapasitering aldri kan hjemle bruk av tvangsmidler. Vilkårene i straffeprosessloven må være oppfylt før tvangsmidler kan tas i bruk.

Når det er sagt kan inndragning tjene som et godt forebyggende tiltak for politiet. Ettersom de som begår arbeidsmarkeds kriminalitet har økonomisk vinning som motiv, kan en forebyggende metode være å gå etter pengene istedenfor straff (Brå 2003b: 20). En forebyggende metode er altså å iverksette pengestyrte etterforskning. Ved å ta fra de kriminelle pengene kan man også hindre at de blir reinvestert i ny kriminalitet.

Etter straffelovens § 35 kan man foreta utvidet inndragning hvis det kan sannsynliggjøres at lovovertrederen har skaffet seg utbytte gjennom å leve en kriminell livsstil. Alle eiendeler kan inndras. Det trenger ikke konkretiseres hvilken straffbare handling utbytte stammer fra. Her er det omvendt bevisbyrde, slik at personen selv må sannsynliggjøre at pengene har et lovlig opphav. Adgangen til utvidet inndragning er begrenset til alvorlige forbrytelser (Dyrnes 2004: 56).

Et problem i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet er at myndighetene reagerer for sent (Brå 2003b: 20). Tidsaspektet er viktig i økonomisaker. Hvis de kriminelle aktørene får den minste anelse om at de er i myndighetenes søkelys, vil de gjøre det de kan for å gjemme unna pengene. Det er derfor viktig at politiet reagerer raskt når det er mistanke om utbytte av straffbar handling. Såkalt sanntidsetterforskning, som vil si å sikre verdier og andre beviser der de er, er et effektivt virkemiddel (Politiets samordningsorgan 2014: 55). Det er ikke anledning til å vente på at kontrollmyndighetene skal behandle saken, før den tid kan alle bevisene være borte. Dette er et argument som taler for at politiet burde gis hovedansvar i slike saker.

Politiet kan beslaglegge kontoer. Hvis det tas beslag i bankkonto er den vanlige framgangsmåten at det sendes en beskjed til banken om at kontoen skal sperres. Politiet kan også holde kontoer under oppsikt og pålegge banken å fryse transaksjoner med hjemmel i straffeprosessloven.

Gjennom hvitvaskingslovgivningen er bankene pålagt å rapportere til politiet ved mistanke om mistenkelige transaksjoner. Det har ført til at kriminelle i mindre grad er villig til å foreta lysskye transaksjoner innenfor banksystemet. Derfor tar de pengene ut i kontanter når svart arbeidskraft og bakmenn skal betales. Et kritisk punkt i kriminalitetsutøvelsen politiet kan foreta beslag på, er når uttaksleddet tar ut kontanter i minibank. Politiet kan ta beslag på det aktuelle tidspunktet eller spore på han og vente med å aksjonere til han når pengedeppet.

Polititjenestemenn kan beslutte beslag når han eller hun setter i verk beslutning om ransaking eller pågripelse, og ellers når det er fare ved opphold (Straffeprosessloven 1981). Fare ved opphold kan man begrunne i den høye sannsynligheten for at pengene vil forsvinne dersom man ikke handler raskt. En del ulovlig utbytte forsvinner ut av landet (Politiets samordningsorgan 2014: 36).

Resultatet fra undersøkelsen til Gansmo (2014: 34) viser at utbytte fra kriminaliteten i all hovedsak tilfaller aktører i toppen av nettverkene. Det kan derfor være hensiktsmessig å innstille en pengestyrte etterforskning på disse aktørene, istedenfor å inndra mindre summer på lavere nivå i nettverket. Om det lar seg gjøre kan man følge pengesporet til toppen.

En annen metode politiet kan benytte seg av, er gjennomføre en analyse av skjulte inntekter for å se om en person eller organisasjon har hatt inntekter utover det som er oppgitt til myndighetene. Ved å bruke informasjon som er tilgjengelig gjennom eiendomsregisteret, likningskontoret, bankutskifter og lignende, kan det skaffes bevis som indikerer kriminell virksomhet (Bjerknes og Johansen 2009: 342). Det kan være en metode for å gå direkte etter bakmennene.

5.3 Vanskeliggjøre bortforklaringer

I kriminologisk teori er nøytraliseringsteknikker viktig for å forklare økonomiske lovbrudd. Nøytraliseringsteknikker er unnskyldninger som rasjonaliserer bort lovbruddet før lovbruddet begås og fungerer sådan som viktige motivasjonsfaktorer. Nøytraliseringsteknikker er viktige for å forklare økonomiske lovbrudd fordi de ofte begås av personer som deler samfunnets normer. Lovbrytere rasjonaliserer bort sin egen atferd på måter som nøytraliserer følelser av skam eller skyld (Lie 2011: 262).

I saker med arbeidsmarkeds kriminalitet og fiktiv fakturering skylder de kriminelle ofte på hele systemet og påstår at de ikke kan ta ansvar for sine underleverandører. Dette er en nøytraliseringsteknikk som er en form for ansvarsfraskrivelse (Roen 2012: 44) der de involverte skylder på hverandre og påstår at de selv har blitt lurt.

En annen nøytraliseringsteknikk som er vanlig for økonomiske lovbytere er at «det gjør ikke noe skade» eller «det er ingen offer». Myndighetene kan derfor arbeide med å synliggjøre ofrene for arbeidsmarkeds kriminaliteten.

Det har i de siste årene blitt tydelig at kriminelle benytter seg av profesjonell hjelp fra revisorer, advokater, regnskapsførere og leger (Politets samordningsorgan 2014: 37). Mye økonomisk kriminalitet hadde ikke vært mulig uten hjelp fra profesjonene. Ifølge rutineaktivitetsteorien skulle disse vokterne egentlig avskrekke potensielle lovbytere fra å

begå kriminalitet (Lie 2011: 259). Siden det viser seg å ikke alltid være tilfellet, kan en oppgave for myndighetene være å øke bevisstheten omkring kriminaliteten og øke ansvarsfølelsen til de profesjonelle yrkesutøverne. Dette kan fjerne bortforklaringer om at de ikke visste og ansvarliggjøre dem i den grad at de velger å avstå fra å gi bistand til kriminelle. Et viktig forebyggende tiltak er å oppfordre bransjen til å ta samfunnsansvar og å arbeide for å redusere toleransen i bransjen til kriminalitet (Gansmo 2014: 33). Myndighetene, inkludert politiet må gå sammen for å dytte næringslivet i riktig retning av en god selvregulering. På grunn av økonomi lovbruddenes private og komplekse natur, så er det bare bransjene selv som virkelig kan ta tak i problemet (Brå 2003a: 68).

I utsatte bransjer for arbeidsmarkeds kriminalitet blir oppdragene ofte formidlet via anbudsnettsteder. Et forebyggende tiltak som kan innføres er et slags «svanemerke» for bedriftene (Skatvedt 2014) som vises på en nettside tilhørende bransjeorganisasjonene. Alternativt kan man svarteliste useriøse aktører. For eksempel har pengeinnsamlingsbransjen en egen OBS-liste som er oppført med useriøse aktører på nettstedet innsamlingskontrollen.no. Bransjen har igangsatt dette på eget initiativ for å gi trygghet om at innsamlingsvirksomheten drives forsvarlig. Det finnes pr. dags dato ikke noen lover om merking av seriøsiteten til tilbyderne bak varer og tjenester. Dette må i så fall komme fordi bransjen selv ønsker å rydde opp.

De utsatte bransjene er på sett og vis et offer for kriminaliteten. Lie (2011: 266) peker på problemet med å gjøre ofrene til problemeiere. Det kan få uheldige konsekvenser hvis ofrene opplever at de får skylden for det de har blitt utsatt for. Hensikten med å ansvarliggjøre bransjen er ikke å legge skylden for kriminaliteten over på dem, men å øke bevisstheten om kriminaliteten. Det er viktig at fokuset er på å oppnå samarbeid mellom myndighetene og bransjen. Forebyggende arbeid må gjøres på en tillitsskapende måte (Lie 2011: 38).

De neste i rekken som kan ansvarliggjøres er bedriftskundene. De som kjøper tjenestene kan med rette stille spørsmålsteget ved at tilbydere ligger 25 % under i pris. Det blir derfor viktig å undersøke underleverandører og deres drift grundig. Byggherrer er pålagt å undersøke underleverandører gjennom Byggherreforskriften, men det gjøres i for liten grad.

Også vanlige folk, dvs. kunder i privatmarkedet, har et ansvar når det kommer til å hindre arbeidsmarkeds kriminalitet. Fylkesmann i Vestfold, Erling Lae, putter det i sammenheng når

han sier at du ikke kan klage over at sønnen din ikke får lærlingeplass, når du selv kjøper svart arbeid (Tønsbergs blad 2014). Denne uttalelsen er hentet fra Tønsbergs blad, og er et eksempel på at media er en støttespiller for å sette fokus på problemet. Dette gjelder lokalt så vel som nasjonalt.

Politiets oppgave for å redusere antall nøytraliseringsteknikker blir dermed å søke kontakt med media, samt yrkes-, bransje-, og interesseorganisasjoner og andre som kan være med på å skape holdningsendringer. Det kan gjøres gjennom jevnlig samarbeid, møter, veiledning, artikler i fagblader, foredrag, og fagdager m.m. som politiet aktivt tar initiativ til.

5.4 Forflytning

Kritikere har ment at siden situasjonell forebygging ikke gjør noe med de underliggende årsakene til problemene, så vil kriminaliteten flytte seg til et annet område der det ikke er satt inn situasjonelle tiltak (Ke 2011: 264). Dette stemmer med det teoretiske rammeverket situasjonell forebygging bygger på. Ut fra rasjonell aktør teorien vil forflytning skje så lenge den kriminelle vurderer at fordelene ved forflytning overstiger ulempene. Studier har imidlertid vist at forflytning ikke nødvendigvis må skje, og at om det skjer, så vil det kunne være i begrenset omfang (ibid.).

Forflytningen kan skje på ulik vis (Lie 2011: 265). Kriminaliteten kan forflyttes til et annen bransje der man kan drive samme kriminalitetsform, metodene kan endre seg eller erstattes med andre kriminalitetsformer.

Noen fagpersoner på området mener at arbeidsmarkeds kriminaliteten kan gå over i en annen form som konsekvens av økt risiko for å bli oppdaget (Roen 2012: 34). Legger man til grunn at dette er rasjonelle aktører som vurderer ulike alternativer og fordeler mot ulemper, så burde man i teorien kunne forvente en forflytning. Såkalte «multikriminelle» kjennetegnes nettopp ved at de bedriver kriminalitet der hvor mulighetene for profitt er høyest sett opp mot risikoen for å bli tatt. Men utfra den informasjonen som foreligger på nåværende tidspunkt er det vanskelig å si noe konkret om vi vil kunne se tendenser til forflytning i forbindelse med arbeidsmarkeds kriminalitet.

6. Avslutning

6.1 Oppsummering og konklusjon

I denne oppgaven har jeg drøftet hvordan politiet kan forebygge arbeidsmarkeds kriminalitet, med særlig fokus på skatte- og avgiftskriminalitet. Situasjonelle kriminalitetsforebygging ble brukt som teoretisk utgangspunkt fordi det åpner opp for forholdsvis enkle løsninger på kompliserte problemer. I henhold til teorien kan politiet kan forebygge arbeidsmarkeds kriminalitet ved å øke oppdagelsesrisikoen, redusere utbyttet og å vanskeliggjøre bortforklaringer.

I drøftelsen kom jeg fram til at politiet kan øke oppdagelsesrisikoen med såkalte bransjekontroller. Ved kontroller bør media varsles for å øke den positive omfordelingseffekten. Jeg vektla betydningen av å ikke bare kontrollere små virksomheter, men også mer etablerte virksomheter slik at man ikke utelukkende kontrollerer de som er enkle å ta.

Politiet kan ha fokus på inndragning av utbytte for å redusere utbytte av arbeidsmarkeds kriminalitet. Det vil kunne gjøre det mindre attraktivt å drive illegal virksomhet i de utsatte bransjene. Politiet kan følge pengespor for å ta bakmenn. En annen metode er å foreta analyser av skjulte inntekter hos de som mistenkes for å stå bak å organisere arbeidsmarkeds kriminalitet.

Politiet kan bidra til å ansvarliggjøre profesjonelle hjelpere, bransjer, bedriftskunder og privatkunder. Det vil være med på å vanskeliggjøre bortforklaringer. Det må gjøres ved at politiet søker kontakt og bidrar til å veilede de det gjelder.

Med bakgrunn i teori og empiri har jeg vist at dette er gode virkemidler som politiet kan benytte seg av for å forebygge arbeidsmarkeds kriminalitet.

6.2 Tilbakeblikk

På grunn av kompleksiteten i arbeidsmarkeds kriminaliteten og alle de forskjellige myndighetsorganene som arbeider mot problemet, så ble jeg i innledningsvis nødt til å gjøre noen ganske stramme avgrensinger på hva og hvem som kunne drøftes i oppgaven. Jeg vil til slutt prøve å løfte blikket noe og kort se på noe av det som jeg ikke har fått drøftet i oppgaven.

Arbeidskriminalitetsbegrepet rommer som sagt flere typer kriminalitet enn det som er drøftet i oppgaven. Andre former for arbeidsmarkeds kriminalitet vil kunne måtte møtes med andre tilpassede forebyggende tiltak fra politiets side.

Politiet burde også benytte seg av flere forebyggingsmodeller enn kun situasjonsbaserte tiltak. En annen aktuell form for forebygging er kunnskapsbasert politiarbeid (Lie 2011). Politiet må opparbeide seg kunnskap for å kunne bekjempe arbeidsmarkeds kriminalitet. Det nytter ikke å bekjempe noe man ikke forstår.

Det bringer meg så vidt over på politiets interne virksomhet. Økt fokus på forebygging av arbeidsmarkeds kriminalitet krever ressurser. Det må foretas prioriteringer ettersom politiets ressurser alltid er utilstrekkelige. Det er ikke uten videre gitt at politiet kan prioritere arbeidsmarkeds kriminalitet. Korsell (Brå 2003a: 41) anbefaler at man foretar kontinuerlige risikoanalyser for å kvalitativt og kvantitativt bedømme skadeligheten av forskjellige typer kriminalitet.

En siste forebyggingsmodell er lokalorientert samarbeid (Lie 2011). Samarbeid pleier å bli vektlagt når det er snakk om forebygging av arbeidsmarkeds kriminalitet. Politiet kan ikke forebygge alene. Men på den annen side er det mye politiet kan foreta seg på egenhånd for å forebygge problemet. Som på mange andre områder, ligger det dessuten etter hva jeg oppfatter en forventning hos politiets samarbeidspartnere, om at politiet tar en ledende rolle og blir en problemeier på området. Politiets selvstendige innsats på området utgjør således en viktig del av det totale forebyggende bildet.

7. Litteraturliste

7.1 Pensum

Dalland, Olav. (2012). *Metode- og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Bjerknes, Ole Thomas., Johansen, Ann Kristin Hoff,. (2009). *Etterforskningsmetoder – en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget

Fredriksen, Steinar. (2011). *Straffeprosessuelle tvangsmidler i et forebyggingsperspektiv*. Oslo: Politihøgskolen. Upublisert.

Lie, Elisabeth Myhre. (2011). *I forkant. Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Politiinstruksen (1990). Forskrift av 22. juni 1990 nr. 3963 om alminnelig tjenesteinstruks for politiet (Politiinstruksen) med endringer, sist ved forskrift av 27. september 2013 nr. 1140

Politi-loven (1995). Lov av 4. august 1995 nr. 53 om politiet (Politi-loven) med endringer, sist ved lov av 24. april 2009 nr. 21.

Straffeloven (1902). Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10 med endringer, sist ved lov av 15. mai 2009 nr. 28 (i kraft 1. august 2010) og av 25. juni 2010 nr. 47.

Straffeprosessloven (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25 med endringer, sist ved lov av 29. august 2014 nr. 62 (i kraft 1. januar 2015).

7.2 Egenvalgt pensum (ca. 240 sider)

Dyrnes, Anne-Mette. (2004). *Inndragning. Hva må gjøres?* Oslo: Ciceron forlag.

Brå. (2003a). *Förebygga ekobrott. Behov och metoder*. 2003(1). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brå. (2003b). *Förebyggande metoder mot ekobrott. En antologi*. 2003(10).

Bullock, Karen., Clarke, Ronald. & Tilley, Nick. (Red.). (2010). *Situational prevention of organised crimes*. Cullompton: Willian Publishing.

Clarke, Ronald V. (1997). *Situational Crime Prevention. Successful Case Studies*. (2. utg.) New York: Harrow and Heston.

Gansmo, Marianne Dybå. (2014). *Organisert bruk av fiktive fakturaer (fiktiv fakturering i nettverk). Hvem straffes og hvem får gevinsten*. (Prosjektoppgave ved Handelshøgskolen BI Oslo.)

Justis- og politidepartementet og Finansdepartementet. (2011). *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*. Oslo: Justis- og politidepartementet og Finansdepartementet.

Granér, Rolf., Gundhus, Helene.O.I. & Larsson, Paul. (Red.). (2014). *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm.

Politiets samordningsorgan. (2014). *Situasjonsbeskrivelse 2014. Arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge*. Oslo: Hustrykkeriet Kripos.

Roen, Glenn Arne. (2012). *Hvorfor begås fiktiv fakturering og hvordan forebygge denne formen for økonomisk kriminalitet*. (Prosjektoppgave ved Handelshøyskolen BI Oslo.)

7.3 Internettkilder

Justis- og beredskapsdepartementet. (2001, 31. juli). *Forebyggende økonomisk kriminalitet: Et samarbeid mellom politi og kontrolltater*. Hentet fra:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2001/forebyggende-okonomisk-kriminalitet-et-s.html?id=277491

Riksadvokaten. (2014). *Mål og prioriteringar for mål og straffesakshandsaminga*. 1/2014. Tilgjengelig fra:
http://riksadvokaten.no/no/dokumenter/rundskriv/M%C3%A5l+og+prioriteringar+for+straffe+sakshandsaminga+i+2014+-+politiet+og+statsadvokatane.9UFRHU4_ips

Skatvedt, Kaja. (2014, 8. april). *Foreslår eget «svanemerke» for byggenæringen*. Hentet fra:
<http://www.aftenposten.no/incoming/Foreslar-eget-svanemerke-for-byggenaringen-7529078.html>

Tønsbergs Blad. (2014, 5. juli). Tilgjengelig fra: <http://www.tb.no/nyheter/hardere-til-verks-mot-svart-arbeid-1.8500401>

Visa. (2013). *The Shadow Economy in Europe*. Tilgjengelig fra: <http://www.visa-europe.fr/media/images/shadow%20economy%20white%20paper-58-8752.pdf>.

ØKOKRIM. (2015, 13. januar). *Økonomisk kriminalitet*. Tilgjengelig fra:
<http://www.okokrim.no/definisjon-okonomisk-kriminalitet>

ØKOKRIM (2014, 1. april). *Samarbeid mot arbeidsmarkeds kriminalitet*. Tilgjengelig fra:
http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere-utgaver/1_april_2014/artikler/arbeidsmarkeds-kriminalitet